

Bogactwo
polszczyzny
w świetle jej historii

Tom 2

NR 2568

40 LAT
UNIwersYTETU
ŚLĄSKIEGO

Bogactwo polszczyzny

w świetle jej historii

Tom 2

redakcja naukowa
KRYSTYNA KLESZCZOWA
ARTUR REJTER

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2008

Redaktor serii: Językoznawstwo Polonistyczne
OLGA WOLIŃSKA

Recenzent
ANDRZEJ SIERADZKI

Spis treści

Wprowadzenie

(KRYSTYNA KLESZCZOWA, ARTUR REJTER)

9

Część pierwsza

Leksyka – od morfemu do wypowiedzenia

AGNIESZKA LACH

Czy każda nitka prowadzi do kłębka?
Rola kontekstu w dekodowaniu archaizmów

13

MARCIN GAWIOR

Zmiany semantyczne prasłowiańskich przymiotników
w okresie ostatniego półwiecza

23

BARBARA MITRENGA

„Kulinarny” obraz pojęcia *kłopot*

33

PIOTR IWAN

Z zagadnień etymologii i semantyki przymiotnika *ciężki*

42

JOANNA KRUK

Zmiany znaczeń leksemu *czarownica* i jego synonimów

55

JAROSŁAW PACUŁA

W sprawie nazw *Oświęcim* i *Auschwitz* –
ich zasadności w perspektywie historycznojęzykowej

65

AGATA ŻUK

O eufemistycznej funkcji leksemów *dać* oraz *brać*
w literaturze staropolskiej

73

IWONA SŁOMAK

Alchemia i nauka w języku polskim
na przestrzeni ostatniego pięćsetlecia

81

KATARZYNA MAZUR

Mimo wszystko *mimo*.
Systemowe i semantyczne przesunięcia leksemu *mimo*

92

KRZYSZTOF WAŚKOWSKI

Neosemantyzmy czy homonimy słowotwórcze?

105

Część druga

W kręgu tekstu i gatunku mowy

KATARZYNA NOWAK

Jak dawniej leczono,
czyli o akcie siedemnastowiecznej porady medycznej

119

ANNA BRZENCZEK, KAROLINA JĘDRYCH

Gorzkie żale jako gatunek

131

ANNA ZYGMANOWSKA

Kontrowersyjność językowa felietonów Jerzego Urbana
a realia polityczne w Polsce

144

DAGMARA JEZIERSKA

Ja w obliczu wieczności. Próby ocalenia samego siebie,
czyli co łączy św. Augustyna z Kazimierzem Marcinkiewiczem

156

Wprowadzenie

Wprowadzi prac poświęconych polszczyźnie najnowszej opracowania historycznojęzykowe autorstwa młodych polonistów stanowią pewną rzadkość. Pracownicy Instytutu Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego od wielu lat starają się zweryfikować stereotyp, jakoby historia języka była nauką nieefektywną, skazującą na żmudne badania czy nieatrakcyjną metodologicznie. Dociekania nad dziejami naszej ojczystej mowy są z pewnością znakiem rozpoznawczym katowickiej uczelni, w której murach staramy się ukazywać studentom bogactwo polszczyzny wieków minionych oraz zaszczepiać w nich zainteresowanie językową przeszłością.

Oddajemy Państwu do rąk drugi tom cyklu *Bogactwo polszczyzny w świetle jej historii*. Pierwszy ukazał się nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego w 2006 roku i spotkał się z dużym zainteresowaniem wśród polonistów w całym kraju. Cieszy nas, że niełatwe i wymagające dyscypliny naukowej zagadnienia historycznojęzykowe znajdują wciąż nowych badaczy, badaczy młodych, a zatem – ludzi niezwykle ciekawych świata. Owa ciekawość owocuje świeżością spojrzenia, dociekliwością prowadzonych analiz i wreszcie – odkrywczością formułowanych wniosków.

Niniejsza praca zawiera artykuły wygłoszone w formie referatów podczas drugiej konferencji naukowej pod tym samym co tom tytułem. Konferencja ta, podobnie jak poprzednia, zorganizowana została przez Sekcję Historycznojęzykową Studenckiego Koła Naukowego Językoznawców Uniwersytetu Śląskiego, działającą od 2003 roku. Referaty przedstawili głównie studenci (jedenaście wy-

stąpien), jak również doktoranci (trzy wystąpienia: Dagmary Jezierskiej, Agaty Żuk i Jarosława Pacuły).

Zebrane teksty dotyczą historii języka, która najczęściej postrzegana jest jako obszar wyjaśniający zjawiska języka współczesnego, czasami z kolei to współczesność pozwalała lepiej zrozumieć problemy językowe przeszłości. Jak widać, korzyści płynące z dociekań nad polszczyzną czasów minionych są wielorakie i nie do przecenienia.

Problematyka zawarta w pracach jest dość zróżnicowana, niemniej można wyróżnić – podobnie jak w tomie pierwszym – dwa główne pola zainteresowań młodych badaczy. Są to: leksykologia historyczna oraz genologia lingwistyczna, które pozostają także w centrum badań katowickich historyków języka niezależnie od przynależności pokoleniowej. Najmłodszy lingwiści poddali obserwacji słownictwo historyczne, uwzględniając różne jego aspekty, np.: zmiany semantyczne, stabilność leksyki, dekodowanie znaczeń archaizmów, tabu językowe, wpływ czynników kulturowych na leksykon, funkcje składniowe wyrazów... Najczęściej materiał badawczy stanowiło słownictwo apelatywne, ale zdarzały się również analizy onomastyczne. Pole obserwacji leksyki jest zatem różne i – co warto zaakcentować – niezwykle szerokie: od rdzeni praindoeuropejskich po wypowiedzenie. W pracach dotyczących genologii lingwistycznej dokonano m.in. opisu wzorca tekstowego i tradycji kulturowo-komunikacyjnych wybranych aktów i gatunków mowy (np. porady medycznej czy autobiografii). Szczególnie należałoby wypuklić niezwykle dojrzałość prezentowanych prac, których autorzy nie zawahali się sięgnąć do odważnych rozwiązań metodologicznych, co pomogło im w ciekawy sposób zinterpretować badane zjawisko czy problem. Zaskakuje także teoretyczny wymiar niektórych z zaprezentowanych opracowań, co należy bardzo pochwalić, zważywszy, że autorami są w znakomitej większości studenci.

Pozostajemy z nadzieją, że podobne publikacje pomogą podtrzymać tradycję badań historycznojęzykowych, obecną na Uniwersytecie Śląskim od wielu lat, jak również zachęcą kolejnych młodych językoznawców do dalszych, owocnych poszukiwań.

Krystyna Kleszczowa, Artur Rejter

Redaktor
KATARZYNA WIĘCKOWSKA

Projektant okładki
PAULINA TOMASZEWSKA-CIEPŁY

Redaktor techniczny
MAŁGORZATA PLEŚNIAR

Korektor
TOMASZ GUT

Copyright © 2008 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1723-6

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Nakład: 250 + 50 egz. Ark. druk. 10,5. Ark. wyd.
9,5. Przekazano do łamania w październiku 2007 r. Pod-
pisano do druku w styczniu 2008 r. Papier offset. kl. III, 80 g
Cena 15 zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: Czerny Marian. Firma Prywatna GREG
Zakład Poligraficzny
ul. Wrocławska 10, 44-100 Gliwice